

בסוגיית היתה מעוברת

הרב אברהם שילר

ראשי פרקים:

פתיחה

הקדמה - העיסוק בוולד

הנושא הראשי - פסול קהל או כהונה

א. קהל 1. פרשנות המקורות

2. הסברא: תנאים - ר"ג ביחס לאשה

ר' יהושע

אמוראים - ר' אלעזר

ר' יוחנן

3. חילוק פסול קהל - פסול כהונה

4. השוואת פסול קהל - פסול כהונה

ב. כהונה 1. פרשנות המקורות

2. הסברא

ג. חומרת כהנים בממזרות

סוגיות נוספות -

א. מעשה דארוס וארוסתו

ב. מצא תינוק מושלך

פתיחה

מטרת הדברים להלן, לברר האם פסול וולד או הכשרו שנדון בסוגיא, הוא פסול רק לקהל או רק לכהונה או לשניהם. נברר זאת דרך ניתוח דברי המקורות - המשנה, התוספתא והגמרא, ולאחר מכן דרך ניתוח סברות התנאים והאמוראים.

יש כאן דרך אחת הטוענת שבכל סוגיית הוולד דובר רק על פסול והכשר לקהל, דרך שנייה הטוענת שדובר על פסול כהונה, ואולי גם דרך שלישית.

העיסוק בוולד

אלו סוגיות עסקו בוולד.

I. במשנה כתובות יג, א:

ראוה מדברת עם אחד, ואמרו לה מה טיבו של איש זה? איש פלוני וכהן הוא, רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים: נאמנת, ור' יהושע אומר: לא מפיה אנו חייין, אלא הרי זו בחזקת בעולה לנתין ולממזר, עד שתביא ראיה לדבריה. היתה מעוברת, ואמרו לה מה טיבו של עובר זה? מאיש פלוני וכהן הוא, רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים: נאמנת, ור' יהושע אומר: לא מפיה אנו חייין, אלא הרי זו בחזקת מעוברת לנתין ולממזר, עד שתביא ראיה לדבריה.

האם המשנה עסקה בוולד.

כך מורה פשוטות לשון המשנה - "מה טיבו של עובר זה". וכך פירש רב אסי את כפילות הרישא והסיפא: "חדא להכשיר בה וחדא להכשיר בבתה". כך כנראה יפרש גם ר' יוחנן הסובר כך להלכה (יג, ב) אע"פ שלא עסק במפורש בפרשנות המשנה. גם זעירי יודה בזה, אע"פ שאת הכפילות ביאר בשונה מרב אסי. וכן בתוס' (יג, ב ד"ה "מכשיר", בסופו): "דאפילו לזעירי לשון המשנה דקתני מה טיבו של עובר זה, משמע דאתא להכשיר בבתה" (כן הגירסא לפנינו וכן בשטמ"ק וברש"ל, דלא כמהרש"א להלן).

אמנם ר' אלעזר סבר - המכשיר בה פוסל בבתה. וא"כ ע"כ ר"ג שאמר בסיפא דמתניתין נאמנת, לא דבר על הוולד, כלומר המשנה לא עסקה בוולד.

וקשה איך יבאר ר' אלעזר את לשון המשנה: "היתה מעוברת ... מה טיבו של עובר זה".

על זה תירץ תוס' (יג, א ד"ה "לדברי") - "דמעוברת לישנא מעליא נקט". וכן תירץ הריטב"א על "מה טיבו של עובר זה".

לפי מהרש"א, תוס' הנ"ל (ד"ה "מכשיר") לא דיבר על זעירי אלא על ר' אלעזר והגירסא בתוס': "דאפילו לר' אלעזר לשון המשנה אתא להכשיר בבתה". וזה קשה שהרי ר' אלעזר פוסל בבתה. וכתב מהרש"א דר' אלעזר אפקיה למשנה ממשמעותה.

אמנם יש להעיר שגם בסתמא דגמ' בהמשך (טז, א) משמע שבסיפא עסקו באשה ולא בוולד. שהרי בגמ' שם רצו לומר שר"ג ור' יהושע בסיפא נחלקו אם מועיל מיגו, כלומר, שהאשה תכשיר עצמה לכהונה בטענת לכשר נבעלתי במיגו שלא נבעלתי. ואמנם דחו מיד ואמרו - "מאי מיגו איכא הרי כריסה בין שיניה" וברש"י - "ואינה יכולה לומר לא נבעלתי", אבל הרי בדיון על כשרות הוולד אין בכלל שום פתח לתאר מיגו וא"כ מוכח לכאורה דלא עסקו בוולד.

אבל כאמור בפשטות המשנה עוסקת בוולד.

ב. משנה דקידושין ר"פ רביעי.

אבא שאול במשנה דקידושין הכשיר הוולד כמו שביארו שם בגמ' (עד, א). ובזה יודה גם ר' אלעזר.

ג. התוספתא.

התוספתא בכתובות שהובאה בגמ' (יג, ב) וודאי עסקה בוולד, ואמרה שהוא שתוקי.

אמנם נחלקו ר"א ור' יוחנן אם המשמעות לפוסלו לענייני יוחסין (כדעת ר"א) או רק לסייג זכויותיו לעניינים אחרים (כדעת ר"י).

ד. ר' אלעזר ור' יוחנן נחלקו בדעת ר"ג לגבי הוולד.

ה. מעשה דארוס וארוסתו (יג, ב בסוף).

לא ברור מדברי הגמרא אם עסקו באשה או בוולד, מ"מ הראשונים והאחרונים עסקו בוולד בעקבות דברי הגמ' בזה - "והא נמי כדיעבד דמי".

ו. הגמ' בדף טו עסקה בוולד. בעמ' א: "פירש אחד מציפורי ובעל - הוולד שתוקי". וכן בעמ' ב - "מצא בה תינוק ... ואמר רב - ליוחסין לא".

פסול קהל או כהונה

העוסקים בוולד להכשירו או לפוסלו - האם עסקו בפסול קהל, בפסול כהונה או בשניהם.

קהל

◀ פרשנות המקורות

א. במשנה: "ר' יהושע אומר הרי זו בחזקת מעוברת לממזר". אם כן בפסול קהל עסקינן.

ב. במשנה בקידושין דברו על שתוקי שהוא ספק ממזר (כמבואר שם עג, א) ובפסול קהל עסקינן. אם כן נחלקו ר"ג ר' אליעזר ואבא שאול נגד ר' יהושע על נאמנות האם להכשיר את בנה לקהל.

ג. משנה דכתובות. יחס רישא - סיפא.

אמנם במשנה ברישא ד"ראוה מדברת" עסקו באשה וסוגיית האשה אינה אלא בפסול כהונה, שהרי בישראל אין שום עניין לברר מה טיבו של בועל, דבפנויה הרי אינה

נאסרת לישראל בכל מקרה. ובאשת איש שנבעלה איסורה לבעלה תלוי רק באונס או רצון, דאם נאנסה בכל מקרה מותרת לבעלה ואם זינתה ברצון בכל מקרה אסורה לבעלה¹.

אם כן בפשטות בפסול כהונה עסקינן. אם כן למה נקט ר' יהושע הר"ז בחזקת בעולה לנתין ולממזר הרי גם אם נבעלה לקרוב, לגוי או לחלל - גם אז נאסרת לכהונה.

על זה השיב בתוס' רעק"א למשנה דנקט דווקא ממזר שהוא מיעוט ולא גוי, דבהרבה מקומות יש רוב נכרים, להשמיענו דר' יהושע פוסל אפילו במיעוט פסולים ורוב כשרים.

אם כן לפי זה שמא לשון הסיפא "מעוברת לממזר" נכתבה אגב לשון הרישא "בעולה לממזר" ואין לדייק ממנה שהסיפא עוסקת בפסול קהל, ושמה ר' יהושע חושש רק שמעוברת לחלל או לגוי והוולד פסול רק לכהונה ולא לקהל.

אמנם אפשר גם לאידך גיסא - דלשון הסיפא היא המדוייקת וממזר דרישא אגב סיפא נקט. וכך הבינו אחרונים בדעת הפנ"י. א"כ אף שברישא ביחס לאשה - בפסול כהונה עסקינן, בסיפא ביחס לוולד - בפסול קהל עסקינן.

התוספתא.

בתוספתא כתובות (ספ"א) - "בוולד הכל מודים שהוא שתוקי". אם כן בפשטות עסקו בפסול קהל.

ה. ירושלמי.

גם בירושלמי כתובות (פ"א ה"ט) הובאה התוספתא בנוסח זה וגם בדברי האמוראים בירושלמי - "אמר ר' אלעזר הכל מודים בוולד שהוא שתוקי". אם כן בפסול קהל עסקינן. (ולא כנוסח הבבלי שר' אלעזר פוסל בבתה, ועי' להלן).

ו. הברייתא.

בבבלי כתובות (יג, ב) ברייתא זהה לתוספתא הנ"ל אלא שבסופה נוסח שונה: "אבל עדות אשה בבתה דברי הכל הוולד שתוקי".

1. אמנם לדעת ר"ת המובא בתוס' ישנים (יומא פב, א ד"ה "חוי"), אשת ישראל שזינתה עם גוי מותרת לבעלה ול"כ רבינו המאירי בכתובות ג', ב' בשמו. דלא כתרוה"ד ר"ט שהסתפק שמא ר"ת רק לבעול התיר ולא לבעל. ודלא כשאר כל הראשונים הסוברים שביאת גוי שמה ביאה. וא"כ לדעת ר"ת הנ"ל גם בישראל שאשתו זינתה ברצון יש לשאול מה טיבו של בעל אם גוי הוא או ישראל. אבל כאמור לרוב הראשונים אין חילוק.

ומכל מקום גם לר"ת א"א לבאר המשנה באשת ישראל, דא"כ למה אמר ר' יהושע הרי זו בחזקת בעולה לנתין ולממזר - הרי ביחס לאשת איש לכ"ע אין הבדל בין זינתה עם ממזר לזינתה עם ישראל כשר.

פסול ממזרות שייך בן ובת כאחד.

פסול חללות לענייני נישואין שייך יותר בבת שאסורה לכהנים, דחלל זכר דינו ככל ישראל אחר לנישואין דלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים².

אם כך במה עסקה הבריייתא.

לר' יוחנן כאמור אין כאן פסול נישואין³. אמנם לר' אלעזר מדובר בפסול נישואין וא"כ יש כאן מבוכה - הרי שם שתוקי מורה כאמור על חשש ממזרות ובפסולי קהל עסקינן, מאידך הלשון "בתה" ולא "זרעה" מורה שבפסולי כהונה עסקינן.

הרשב"א, (כתובות כד, א סוף ד"ה "אני כהן") כתב על הבריייתא: "ויש כיוצא בזה שלא דקדקו בלשון כאותה ששינו "אבל עדות אשה בבתה הוולד שתוקי", ובתה לאו דווקא אלא וולדה בין זכר בין נקבה".

א"כ שתוקי דווקא, בתה לאו דווקא. ובפסול קהל עסקינן.

ז. בבלי.

אמנם בגמ' אמרו: "חדא להכשיר בה וחדא להכשיר בבתה", וכן מחלוקת ר"א ור"י האם רבן גמליאל המכשיר בה מכשיר בבתה או פוסל בבתה, וכן הלשון בקידושין (עד, א) ואם בבת עסקינן הרי שבפסול כהונה מדובר.

אלא שגם כאן בגמרא כתב ריטב"א (יג, א) שהלשון בתה לאו דווקא: "והא דנקטינן בתה דניחא לן דתהוי דומיא דידה". כלומר, כיוון שעסקנו באשה, בנשים, הזכירו הבת. על דרך "אם ובתה"⁴. וא"כ אפשר לפרש כך גם במח' ר"א ור"י דבתה לאו דווקא.

2. גוי הבא על בת ישראל ונולד זכר מה דינו לכהונה. נחלקו בזה ראשונים ביבמות מה, א וי"א דגם הזכר פגום לכהונה. אלא שגם לדעת האוסרים אין זה כבת שפסולה ואסורה לינשא לכהן דעל הזכר אין כל איסור רק פגמתו היא שביאתו על בת ישראל פוסלתה לכהונה. ע' אנצ' תל' כרך טז עמ' לז.

3. יש להקשות לר' יוחנן שטען שסיפא דבריייתא השמיעה פסול אחר והוא דמשתקין אותו מדין כהונה מדוע א"כ נקטו בת. ו"כ בשטמ"ק (יג, ב ד"ה "מאי לאו שתוקי ופסול"): "והשתא (כלומר לר' אלעזר) ניחא דנקט עדות אשה בבתה ולא נקט בבנה". וא"כ לר' יוחנן קשיא.

הריטב"א סבר בדעת ר' יוחנן שרק לענין עבודת המקדש משתקין אותו מדין כהונה אבל מתרומה לא משתקין. א"כ ע"פ הריטב"א זו תמיהה גמורה שהרי עבודת המקדש שייכת רק בזכרים והיה צ"ל דווקא עדות אשה בבנה.

אבל גם לרש"י וסיעתו הסוברים שמשתקין מעבודה ומתרומה, ותרומה שייכת גם לבת, בכ"ז קשה למה נקטו עדות אשה בבתה ולא עדות אשה בוולד הכולל בן ובת. וזו ראייה לכאורה לר' אלעזר נגד ר' יוחנן. אמנם הרש"ש ציין שמצינו כזאת ביבמות דף פ. גם החז"א (אה"ע א, יד) כתב בזה דבתה לאו דווקא.

4. אמנם אפשר להבין את הריטב"א באופן שונה כיון שכתב: "נקטינן בתה דתהוי דומיא דידה למפסלה לכהונה מחמת ביאה זר". ואמנם מילותיו של הריטב"א: "למפסלה לכהונה" ודאי מדברות על האשה ולא על הבת שהרי המשיך וכתב: "מחמת ביאה זר" ולא: "מחמת לידה זר". אבל י"ל בכוונתו שנקטו

וכן נפרש בסוגיא דקידושין (עד, א) שהשותה את ר"ג לאבא שאול וכשם שאבא שאול עסק בפסול קהל כך גם ר"ג וכאמור - הא דנקט בתה - לאו דווקא. (ודלא כרש"י, ע' להלן).

◀ הסברא

אם כל המקורות הנ"ל עסקו בפסול קהל, מה דעתם בפסול כהונה.

לצורך בירור זה יש לעיין בסברות התנאים והאמוראים ביחס לאשה וביחס לוולד.

סברות התנאים:

דעת ר"ג ביחס לאשה -

עיקר חידושו של ר"ג הוא שהכשיר אפי' ברוב פסולים.

מפשטות לשון המשנה עולה שר"ג סומך על דברי האשה שהרי ר' יהושע טוען כנגדו "לא מפיה אנו חיינן", וא"כ ר"ג "חי מפיה".

לשון זו אפשר לפרש בפנים שונות.

א. עדות. עדות עד אחד.

כלומר האשה נאמנת בתור עד אחד. לביאור זה מסייעת לשון התוספתא - "זו עדות שהאשה כשרה לה". וכן ציין הרשב"א (ט, א) וכן רעק"א כאן. בכת"ס (אה"ע ג אות ב) דן כשהאשה שותקת או אילמת שתועיל עדות של עד אחר וכ"כ חזו"א (אה"ע א, יג).

אמנם זה תלוי בשאלה האם העניין הנדון נחשב "דבר שבערוה" או נחשב "פסול הגוף" וא"כ צריך כאן ב' עדים, או שמא נחשב "איסורים" ודי בעד אחד.

ועוד, אפי' נחשב הענין כאיסורים, הקשה רעק"א: הרי נגד חזקה אין עד אחד מועיל וק"ו נגד רוב.

ותירץ: דאין כאן צורך לעדות ממש רק לגילוי מילתא ובזה אפי' במציאות של רוב פסולים מועיל עד אחד. וכן נוכל לומר גם ביחס לדבר שבערוה (וכן הוא ביבמות לט, ב שאמרו בבירור זהות אחי המת לעניין חליצה: גילוי מילתא בעלמא).

בגמ' בתה לא רק מחמת הדמיון הכללי ד"אם ובתה" אלא מחמת הדמיון ההלכתי דשתיהן פסולות לכהונה, כלומר, האשה פסולה לכהונה והבת לקהל ולכהונה דאם לא מחמת הדמיון ההלכתי ורק מחמת דמיון כללי למה הזכיר הפסול לכהונה היל"ל דומיא דידה ותו לא. אלא שיש לטעון, הרי הריטב"א עצמו הזכיר גם בבנה פסול לכהונה שהבן יפסול בביאתו אשה לכהונה ואזיל לשיטתו ביבמות מה, וא"כ מצד פסול ההלכתי לכהונה מה עדיפות יש לנקוט בת ולא בן. וצ"ע.

ב. ברי. טענת ברי.

במשניות הקודמות עסקו בכתובה בענייני ממון, וגם שם טען ר' יהושע "לא מפיה אנו חייך" וא"כ גם בממון ר"ג "חי מפיה" והרי בממון צריך ב' עדים. אלא לר"ג דבריה בעניין הכתובה אינם מועילים בתורת עדות אלא רק כטענת ברי שמועילה נגד טענת שמא, או שמועילה בצרוף מיגו או בצרוף חזקה.

וא"כ גם במשנתנו ד"מדברת ומעוברת" אפשר שזו סיבת נאמנותה. ואכן זו לשון הגמ' (יד, א) "לר"ג אלים ליה ברי". וכ"כ הרא"ש (סימן יח) שמכאן ראייה שטענת ברי מועילה נגד רוב אפי' בלי סיוע של מיגו או חזקה.

בטעם הדבר כתב רעק"א שכיוון שהדבר בידה לבחור אם לזנות או לא, ואם לזנות עם כשר או פסול, כל דבר שבידה נאמנת.

הקה"י (סימן יד) בירר שבין מדין טענת ברי ובין מדין עד אחד, רק האשה נאמנת על עצמה ואין אחרים נאמנים עליה.

לזה מצטרפות סברות אחרות.

ג. בודקת.

תוס' (יג, ב ד"ה "השבתנר") כתבו הטעם: "אשה מזנה בודקת ומזנה"⁵. כלומר, אפי' אין האשה לפנינו או שהיא שותקת⁶ ואין כאן עדות ולא טענת ברי, אפשר לסמוך על כך שאשה בודקת ומזנה רק עם כשר.

כמובן שאם ידוע שהאשה נאנסה, בטלה סברא זו.

ד. חזקת היתר.

ברוב פסולים לא תועיל חזקת היתר לבדה דרובא וחזקה רובא עדיף, אלא החזקה מצטרפת לסברות אחרות.

5. בראשונים כאן הלשון: "אשה מזנה בודקת". ולא מצאתי מלת חזקה. אמנם באחרונים נקטו שזו חזקה וכתבו: "חזקה אשה בודקת ומזנה". כגון החלקת מחוקק (ד ס"ק כה), פני יהושע, נודע ביהודה (תנינא אה"ע כז ד"ה "אמנם") שב שמעתתא (ב, טז) וחת"ס (אה"ע ח"ב סימן צז). לשון זו שנקטו אינה מליצה בעלמא, שהרי הח"מ הנ"ל כתב שאין האשה נאמנת לומר שהוולד ממזר כי דבריה עומדים כנגד חזקה דבודקת. וכן בשו"ת יביע אומר (ח"ה אה"ע ב) צירף חזקת בודקת לחזקת היתר להעמיד ב' חזקות כנגד רוב.

אמנם רעק"א (תשובות חדשות דפוס ירושלים אה"ע סימן ב) כתב מפורש: "דהך סברא דבודקת לא הוי חזקה, רק דמהני דלא הוי נגד רוב פסולים".

6. אם מועילה חזקה זו דווקא בשאינה לפנינו או גם בשותקת, ע' אוצה"פ כרך א דף פב ד"ה "ועי' בבנין עולם". ובכלל אם נפסקה להלכה חזקה זו, ע' בהערות לשטמ"ק כתובות הוצאת מוסד הרב קוק תשנ"ט עמ' תרע הערה 56.

ה. מיגו.

ביחס לרישא ד"ראוה מדברת" ביארו בגמ' (טז, א) לדעת זעירי שר"ג ור' יהושע נחלקו בדין מיגו, אבל בסיפא לא שייך מיגו כמבואר שם.

דעת ר' יהושע -

א. עדות.

אפשר שסובר שהעניין הנדון נחשב דבר שבערוה וצריך ב' עדים.

ב. טענת ברי.

אפשר שסובר שכיוון שהעניין נוגע לאחרים כגון הכהן שמסתפק אם לישא אותה, אין זה כממון הכתובה, שהאשה כעין מוחזקת בו וטענתה מועילה לזה.

ג. חזקת היתר.

אפשר שגם לר"ג טענת ברי מועילה רק בצרוף חזקת היתר כדמשמע בגמ' (יג, ב) "איהי אית לה חזקה דכשרות", ור' יהושע חולק כיוון שסובר שאחר שנבעלה הפנויה הנ"ל הורעה חזקתה וא"א לצרפה לטענת ברי.

אמנם עיקר חידושו של ר' יהושע הוא שפסל אפי' ברוב כשרים, וא"כ מה טעם לא נלך אחר הרוב אף אם א"א לצרף לו חזקת היתר.

נראה שיש כאן ב' טעמים⁷:

1. בבלי.

ביחס ל"ראוה מדברת" אמרו בגמ' (יג, א) דלר' יהושע מעלה עשו ביוחסין. וי"ל דזו גם סברתו ב"מעוברת". אכן מצאנו דגם בוולד עשו מעלה ביוחסין כשאינן אמו טוענת דבר ולא הלכו אחר הרוב (להלן טו, א וכן בקידושין עג, א), א"כ ר' יהושע סבר דגם כשטוענת ברי עשו מעלה.

גם ר"ג באלמנת עיסה סבר דמעלה עשו ביוחסין שלא לסמוך על דין ספק ספיקא כמבואר בתוס' (יד, א סוף ד"ה "אלמנת").

2. ירושלמי (א, ח).

בירושלמי אמרו בדעת ר' יהושע "הזנות רצה אחר הפסולים". ב"פני יהושע" הלשון: "הזנות רצות אחר הפסולים".

7. הפני יהושע כאן (יג, ב ד"ה "מסייע") נשאר בצ"ע ולא מצא טעם לדעת ר' יהושע לפסול ברוב כשרים.

במקרה של זנות יש ג' אפשרויות: אפשר לטעון שהאשה בודקת דווקא כשר, או לאיך גיסא שמזנה דווקא עם פסולים או שלא אכפת לה. ר"ג סבר כאופן הראשון ואפי' ברוב פסולים מכשיר. ר' יהושע ע"פ הירושלמי סבר כאמור להיפך ואפי' ברוב כשרים פוסל. בבבלי (יד, א) אמרו בדעת ר' יהושע: "וכי אשה מזנה בודקת" בתמיהה. כלומר הרי לא אכפת לה, וא"כ ע"פ סברא זו לבדה לא נלך אחר האשה כי לא אכפת לה אלא נלך אחר המציאות נלך אחר הרוב. ברוב פסולים פסול וברוב כשרים כשר. וכאמור, לבבלי ר' יהושע פסל ברוב כשרים בגלל מעלה ביוחסין.

סברות האמוראים.

האמוראים עסקו בענין הוולד. וצ"ע במה נחלקו ר' אלעזר ור' יוחנן.

דעת ר' אלעזר -

בגמרא (יג, ב) בארו בדעת ר' אלעזר דחזקת האם אינה מועילה לוולד.

אבל נראה שביאור המחלוקת תלוי בנקודה נוספת: האם לר' אלעזר המכשיר בה פוסל בוולד בכל עניין או דווקא ברוב פסולים.

"המקנה" כתב בקידושין עד, א (על רש"י ד"ה "חדא") דרש"י סבר שר' אלעזר פוסל את בתה דווקא ברוב פסולים.

עפ"ז י"ל בסברת ר' אלעזר בדעת ר"ג, שכוחה של האשה כעד אחד מועיל רק בספק שקול ואינו מועיל כנגד רוב אלא בצרוף חזקה⁸. ולכן: באשה, שיש לה חזקה - מכשיר, ובוולד, שאין לו חזקה - פסול⁹.

מ"מ בפשטות בגמרא לא נראה חילוק בשיטת ר' אלעזר בין רוב פסולים לרוב כשרים, כלומר, שבכל עניין פוסל וכ"כ בש"ש (ב, ס"פ יז) וכך סבר חז"א (אה"ע א, יב) מטעמים שונים.

8. רעק"א כאן כתב דל"ש לצרף חזקה לעדות, דבעדות לא שייך סיוע.

9. אבל יש להקשות על "המקנה" שהרי ר' יהושע פסל אפילו ברוב כשרים ואם ר' אליעזר פסל בדעת ר"ג רק ברוב פסולים א"כ אין דעתם שווה, כלומר עדיין יש מחלוקת בין ר"ג לר' יהושע על כשרות הוולד ברוב כשרים. ולפי זה איך הקשו (יג, א) על כפילות רישא וסיפא של המשנה "תרתיה למה ל" למ"ד המכשיר בה פוסל בבתה, כלומר, איך רצו לטעון שלדעה זו ר"ג ור' יהושע לא נחלקו כלל בוולד והרי לפי "המקנה" עדיין יש מחלוקת כאמור. ויש ליישב ואכמ"ל.

עוד קשה על "המקנה" שסותר דברי עצמו, שהרי כתב בספרו "הפלאה" על הסוגיא בכתובות דר' אלעזר חולק על ריב"ל וסובר דמעולם לא הכשיר ר"ג ברוב פסולים.

ואם אפי' בכשרות האשה עצמה מכשירה ר"ג רק ברוב כשרים וע"ז אמר ר"א: המכשיר בה פוסל בבתה, א"כ אפי' ברוב כשרים הוולד פסול, ודלא כמ"ש ב"מקנה". ויש ליישב בדוחק דר"ג מכשיר האשה במחצה על מחצה ורק בזה פוסל את הוולד ועדיין ברוב כשרים הוולד כשר.

א"כ, אם ר' אלעזר סובר שר"ג פסל את הוולד אפי' ברוב כשרים, צ"ע בטעם הדבר דמה אכפת שאין לוולד חזקה, סוף סוף מדוע לא נכשירו ברוב כשרים מטעם רוב.

בעצם נמצא שר' אלעזר סובר בדעת ר"ג לגבי הוולד כר' יהושע לגבי האשה.

אמנם א"א לומר שר' אלעזר סבר שהזנות רצות אחר הפסולים דא"כ גם האשה פסולה ולא רק הוולד.

וי"ל דמעלה עשו ביוחסין¹⁰. אלא שא"כ מה עניין חזקה לכאן ומה אכפת אם חזקת האם מועילה לוולד או לא. וי"ל דמעלה עשו ביוחסין דמי שאין לו חזקת כשרות יפסל. לכן ר"ג מכשיר בה באשה שיש לה חזקת כשרות ופוסל בוולד שאין לו חזקת כשרות¹¹.

דעת ר' יוחנן - עיין להלן.

◀ חילוק פסול קהל - פסול כהונה

ע"פ הסברות דלעיל האם נחלק בדין הוולד בין פסול קהל לפסול כהונה.

ר' יהושע שפסל הוולד לקהל כמ"ש הר"ז מעוברת לממזר, בין שפסל מטעם מעלה ביוחסין בין מטעם הזנות רצה אחר הפסולים, ודאי פסל גם לכהונה.

ר' אלעזר שפסל הוולד לקהל כדברי התוספתא - הוולד שתוקי, ובתה שנקט לאו דווקא, וזה מטעם מעלה ביוחסין, ודאי פסל גם לכהונה. דאם לקהל עשו מעלה ק"ו לכהונה.

אבל ר"ג אליבא דר' יוחנן שמכשיר בבתה, האם הכשיר רק לקהל או גם לכהונה.

א. טענת ברי דאם לא מועילה לוולד.

המגיד משנה ע"פ ביאור השב שמעתתא.

10. צ"ע בשיטת ר' אלעזר: מה ראה לומר שר"ג פוסל הוולד. בשלמא אם היה יכול לטעון שכל התנאים פוסלים ניחא, אבל הרי בין כן יש מח' בין ר' יהושע לאבא שאול על כשרות הוולד ומה אכפת לר"א אם ר"ג סובר כר' יהושע לפסול או כאבא שאול להכשיר. אילו טען ר"א לפסול מכח סברא ניחא, דכיון שאין כשרות הוולד מפורשת בדברי ר"ג רצה ר"א ליישב דבריו שלא ייסתרו ע"י הסברא ורק אבא שאול שדבריו מפורשים לפסול יחלוק על הסברא (וגם זה לא ברור לומר שדברי אבא שאול - בדוקי, מפורשים יותר מדברי ר"ג - מה טיבו של עובר), אבל מדין מעלה ביוחסין שזה כעין תקנה מה אכפת אם לא יעשה ר"ג מעלה זו. שמא מחמת שר"ג סבר מעלה ביוחסין באלמנת עיסה. ושמא ר"א קבלה היתה בידו.

11. בחז"א הנ"ל כתב דלר' אלעזר אין סומכים על רוב כשרים כיוון דגזרו רוב עיסה אטו רוב העיר, וי"ל דהיינו מעלה ביוחסין וזהו תוכן המעלה שעשו ובדומה לוולד שאמו שותקת או שאינה יודעת וכמבואר בגמ' (טו, א).

לדעת הש"ש (ב, יז-יח) טענת ברי של האשה מועילה רק לגבי עצמה ולא לגבי הוולד, אלא שביחס לפסול קהל הרי בין כך ספק ממזר מדאו' מותר ואפי' ברוב ממזרים עדיין רוב אינו בירור ודאי ונחשב ספק ומדאו' מותר (שם, טז) ואין צורך בטענת האשה. אבל לכהונה ספק חלל מדאו' אסור אפי' לרמב"ם כיון דאיבע איסורא¹². אמנם חכמים עשו מעלה ביוחסין ואסרו את ספק ממזר, אבל בעניין כזה של דרבנן מועילה טענת ברי של האם לוולד. וכדברי המ"מ (איסור"ב טו, יא): דרבנן גזרו עליהם והאמינוה בשל דבריהם.

נמצא מצד ממזרות - כשר הוולד. מצד כהונה - פסולה הבת¹³.

לפי"ז לר' יוחנן סברות התנאים ברישא ובסיפא דומות אבל לא לגמרי.

דברי שא ביחס לאשה ר"ג מכשיר ע"פ טענת ברי שמועילה באיסור דאו', ואילו בסיפא ביחס לוולד מכשיר ע"פ טענת ברי רק באיסור דרבנן. ור' יהושע לא זו בלבד שברישא בדאו' אינו "חי מפיה", אלא אפי' בסיפא באיסור דרבנן.

מח' ר"י ור"א היא דלר' יוחנן לא עשו חכמים מעלה ביוחסין כשטוענת ברי והעמידו על דין תורה דלקהל כשר ולכהונה הבת פסולה. ולר' אלעזר כיוון שאין לוולד חזקה עשו מעלה ביוחסין אפי' שטוענת ברי ופסלו גם לקהל.

הש"ש הנ"ל (שם, יח) כתב דאין צריך לומר ש"בתה" דנקט ר' יוחנן לאו דווקא וכוונתו - זרעה, אדרבא דווקא נקט בתה להשמיענו אע"פ שפסולה לכהונה שזה שייך בבת, מכשירה ר' יוחנן לקהל.

אמנם בדברי ר"א שפוסל איך יבאר למה נקט ר"א בתה. וי"ל דר"א נקט בתה אגב ר' יוחנן בר פלוגתתו¹⁴.

12. כלומר, הרי לרמב"ם רק רבנן קבעו שספק דאו' לחומרא, אבל מן התורה א"צ להחמיר בספק וא"כ מאי שנא ספק חלל מספק ממזר הרי בשניהם מן התורה מותר. אלא שב"איבע איסורא" התורה קבעה שצריך להחמיר חוץ מאשר בממזר שבו יש קולא מיוחדת ואפי' שאיבע איסורא עדיין מן התורה מותר. מצב זה שהפסולים לפנינו וכן הכשרים לפנינו הוא איבע איסורא.

13. יש ליהזר מלטעות בדברי הש"ש שכתב שם בתחילת פ"ח - "טענת ברי דאמה לא מהני כלל לבתה אלא משום דבלא עדותה כשר מן התורה". והרי אבא שאול קורא לשתוקי בדוקי, כלומר בודקין את אמו, וא"כ הרי מכשירו בזכות טענת ברי של אמו. אלא כאמור רק בעניינים של תורה לא מועילה טענת ברי של האם לבתה, אבל בדרבנן מועילה.

14. החזו"א (אה"ע א, י"ד) דחה דברי הש"ש מפשט הגמ': שהרי ר"א הקשה לר"י מהתוספתא שאמרה - אבל עדות אשה בבתה דברי הכל הוולד שתוקי ור"י נדחק לתרץ דזהו שתוקי כשר. ואם כנים דברי הש"ש דלכהונה כר"ע פוסלים יפרש ר"י שהתוספתא פסלה רק לכהונה ובתה בדווקא נקטה ולמה נדחק. ויש ליישב דסר"ס שתוקי הוא פסול קהל ולכן נדחק ר"י.

אחרונים אחרים דחו דברי הש"ש מטעמים שונים. כגון ר"ש שקאפ (כתובות סימן יד) ותורת הלוי (סימן נא).

ב. טענת ברי דאם מועילה לוולד רק אם מועילה לאם.

מהרש"ם (ח"ב סימן ריד אות ד) כתב ע"פ דברי רמב"ן ואו"ז דטענת ברי לא מועילה לאחר אלא א"כ תועיל לעצמה. ועפ"ז חילק דבפסול קהל שמוזהרים עליו איש ואשה כאחת הר"ז נוגע לעצמה וממילא נאמנת לגבי הוולד, אבל בפסול כהונה כגון זונה לכהן שרק הכהן מוזהר ולא הזונה וא"כ אין הדבר נוגע לעצמה ולכן אינה נאמנת להכשיר בתה לכהונה¹⁵.

א"כ לכהונה לכר"ע לא תועיל טענת ברי והבת פסולה, ולקהל נחלקו ר"י ור"א כדלעיל.

ג. חזקת האם מועילה לוולד.

אפשר שר"י ור"א נחלקו אם חזקת האם מועילה לוולד¹⁶.

וגם בזה כתב מהרש"ם הנ"ל דרק אם הועילה החזקה לאם תועיל גם לוולד, ושוב חילק כנ"ל דבפסול כהונה אין נפ"מ לעצמה ולא פעלה החזקה ולכן לא תועיל לבתה¹⁷.

אם חזקת היתר מועילה לבדה בלא צרוף כח עדות או טענת ברי אפשר למצוא החילוק דכשר לקהל ופסול לכהונה באופן זה: דרובא וחזקה רובא עדיף ובפנויה וולדה ממזר רק אם באו עליה קרוב או ממזר וא"כ בסתם מקום רוב כשרים אצלה לעניין קהל. משא"כ לעניין כהונה בתה פסולה אם גוי בא עליה א"כ בסתם מקום שיש בו רוב נכרים ר' יוחנן מכשיר הוולד לקהל ופוסל לכהונה.

ד. מעלה ביוחסין.

אפשר שמעלה עשו הכהנים ביוחסין שלא לסמוך על טענת האם.

א"כ הכהנים לכר"ע עשו מעלה לפסול הבת, ולקהל נחלקו ר"י ור"א כדלעיל¹⁸.

◀ השוואת פסול קהל - פסול כהונה

15. גם האבנ"ז (אה"ע סימן כז אות ג) כתב יסוד זה אלא שהוא עסק במקרה שהאשה בוודאי אסורה לכהן ורק על הוולד דנים ובזה לא תועיל טענת האשה לוולד כי אינה מועילה לעצמה. א"כ גדר "מועיל

לאשה" לפי מהרש"ם עניינו מועיל בכח, ולפי האבנ"ז עניינו מועיל בפועל.

16. בפרטי הדעות בזה ע' אנצ' תל' כרך יג עמ' תקעו ואילך.

17. רש"י (קידושין טו, א ד"ה "סמוך אהני") כתב דאם האשה באה לפנינו להתיר עצמה נעמידנה על חזקתה והיא כשרה וכן וולדה כשר. א"כ צריך שהחזקה תועיל בפועל ולמהרש"ם די בחזקה שבכח.

18. אם טעם החומרא הוא רק מעלה ביוחסין, א"כ אין חילוק ובכל עניין אסורה. אבל אם כהש"ש שהטעם הוא ספק דאו' דחלל לחומרא וטענת ברי לא מועילה וחזקה אין כאן - אבל מה נאמר ברוב כשרים. לכאורה נכשיר הבת וא"כ להש"ש לכאורה לא בכל עניין פסולה לכהונה.

עד כאן ראינו סברות לחלק בין פסול קהל לפסול כהונה, אמנם יש מקורות שנראה מהם לכאורה שאין חילוק בין פסול קהל לפסול כהונה.

א. בדף יד, א אחרי שהביאו דין אלמנת עיסה, סיכמה הגמ' שיטות ר"ג ור' יהושע, דלר"ג אלים ברי ולר' יהושע אלים חד ספיקא וכו'. ונראה דסיכום זה שייך בין לרישא בעניין האשה לכהונה ובין לסיפא בעניין הוולד וא"כ לכאורה העקרונות וההלכה בפסולי כהונה ובפסולי קהל שווים. אבל אין הכרח לזה. וי"ל דעסקו רק באשה והישוו דין אלמנת עיסה לדין הייתה מדברת ושניהם רק בפסולי כהונה.

ר' אלעזר בוודאי סובר כך דלשיטתו בוולד לא נחלקו התנאים וסוגיא ד-יד, א עוסקת רק באשה.

ב. עד כאן ראינו שאפשר לפרש בבבלי שכל הסוגיות שעסקו בוולד דיברו רק על פסול קהל ולא על פסול כהונה דכר"ע מודים שהבת פסולה לכהונה.

אמנם בירושלמי הנ"ל (כתובות א, ט) אחרי שר' לעזר אמר הוולד שתוקי ובפסול קהל עסק, בהמשך שם: "א"ל ר' לעזר (לר' יוחנן) הרי אלמנת עיסה היא כשרה ובתה פסולה" והרי עניין אלמנת עיסה עוסק בפסולי כהונה כמפורש במשנה בעדיות ח, ג: "העיד על אלמנת עיסה שהיא כשרה לכהונה", והעיסה הנזכרת שם עניינה ערבוב חללים בלבד, ואין שם עניין פסול קהל ומ"ש "בתה" בדווקא הוא. וא"כ מה טוען בירושלמי ר"א כנגד ר"י, הרי לשיטת הש"ש בפסול כהונה כר"ע מודים לפסול את הבת.

אמנם אפשר ליישב דר' אלעזר רק הביא ראייה לעקרון החזקה. ונבאר: "היתה מעוברת" שונה מאלמנת עיסה - דבמעוברת הכשר הוולד ע"י טענת ברי דאמו, ובזה חילק הש"ש בין ממזר לחלל. אבל באלמנת עיסה ההכשר הוא ע"י ספק ספיקא כמבואר בבבלי ובזה מכשיר ר' יוחנן לכהונה. ומה שר' אלעזר בירושלמי השווה הסוגיות, הוא רק מצד כח החזקה כלומר מצד מחלוקתו עם ר' יוחנן אם מהני חזקת האם לבתה, דסבר דהכשירו אלמנת עיסה רק בצרוף ספק ספיקא וחזקת האשה ולכן פסלו את בתה דאין לה חזקה וספק ספיקא לבדו לא יועיל להכשירה דמעלה עשו ביוחסין בזה.

וראייה לדבר, שהרי ר"א ור"י נחלקו אליבא דר"ג ומסתמא ר"א סובר דהלכה כר"ג, א"כ מדוע מקשה ר"א לר"י מאלמנת עיסה שהיא כשרה שזו רק דעת ר' יהושע, ור"ג שהלכה כמותו הרי חולק.

אלא כאמור טענת ר"א כנגד ר"י אינה אלא על היחס שבין האם לבתה האם חזקת האם מועילה לבתה¹⁹.

19. אגב, מן הירושלמי עולה שר' יוחנן הכשיר וולדה של "הייתה מעוברת" לקהל כר"ג על סמך טענת ברי והכשיר בתה של אלמנת עיסה לכהונה כר' יהושע על סמך ספק ספיקא. כלומר, ר' יוחנן פסק לקולא בשתי המחלוקות, פעם כר"ג ופעם כר' יהושע.

כהונה

◀ פרשנות המקורות

א. אמנם רש"י לא פירש כדלעיל. בדף יג, א על דברי הגמ' "המכשיר בה מכשיר בבתה" כתב: "אם נקבה תנשא לכהונה". וכן שם בעמ' ב על ר' יוחנן דמכשיר בבתה (בד"ה "לא שתוקי וכשר") כתב: "שאם נקבה היא תנשא לכהונה ואם זכר הוא בתו ואלמנתו כשרות לכהונה". וכן בקידושין עד, א כשהגמרא מתרצת אליבא דר' אלעזר, שלעומת אבא שאול שמכשיר גם בבתה ר"ג מכשיר רק באשה, כתב רש"י "שאם בת היא לא תנשא לכהן".

ב. גם רמב"ן בספר הזכות בפ"ד דיבמות (טו, א מדפי ר"ף) כתב דלר' יוחנן אין הוולד פגום ליחסי כהונה אלא רק לעבודת המזבח. וגם הראב"ד שם שרמב"ן השיגו, כתב רק שאין הוולד מתייחס אחר אביו אבל אין כאן כל פסול נישואין.

ג. גם בתוס' רא"ש כתובות (יג, ב ד"ה "לדברי"), כתב על דברי ר' אלעזר: "הא דלא קאמר פוסל בזרעה משום דלא שייך פיסול בבנה. אם לישא כהנת לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולין וכו' ", וא"כ בפסול כהונה עסקינן.

ד. כיוון שר' אלעזר נסמך על התוספתא שמבדילה בין האם לוולד, שמא נפרש גם בנוסח התוספתא שבבבלי - "עדות אשה בבתה לדברי הכל הוולד שתוקי" דבתה נקטו בדווקא ובפסול כהונה עסקינן ושתוקי דנקטו - לאו דווקא.

ה. המשנה.

לעיל העלנו דאפשר שגם ר' יהושע בסיפא דמתניתין עסק רק בפסול כהונה ומ"ש בסיפא מעוברת לממזר אגב רישא נקט.

ו. א"כ לרש"י וסיעתו מחלוקת ר"א ור"י ע"פ הבבלי היא בפסול כהונה. אמנם ע"פ הירושלמי היא בפסול קהל.

◀ הסברא יחס פסול כהונה פסול קהל

אם כל המקורות הנ"ל עסקו בפסול כהונה מה דעתם בפסול קהל.

ר' יהושע וכן ר"ג לדעת ר"א שפסלו לכהונה, שמא יכשירו לקהל.

ר' יוחנן שהכשיר לכהונה ק"ו שיכשיר לקהל. וכן נראה דעת הגאונים (הובאו דבריהם בשטמ"ק יג, א ד"ה "וחדא להכשיר בבתה") שהקשו על המכשירים: "האי דנקט בתה

ולא נקט בנה". ותרצו משום דבן א"צ כ"כ הכשר לעומת בת שאם היא חללה אסורה לכהן. א"כ קל יותר להכשיר לקהל.

ז. השוואת ר"ג - אבא שאול.

אמנם לפי זה קשה הסוגיא בקידושין, שהרי המשנה בר"פ רביעי בקידושין ודאי עסקה בפסול קהל וממילא גם אבא שאול.

הגמרא שם (עד, א) השוותה סוגיא דכתובות לסוגיא דקידושין כששאלה על אבא שאול: "כמאן כר"ג (הרי) תנינא חדא זימנא". ולכאורה לק"מ דאבא שאול הכשיר רק לקהל ולא לכהונה ור"ג הכשיר גם לכהונה. ומה פשר שאלת הגמ'.

1. אכן בשו"ת הרמ"א סימן כד הקשה דבר זה ותירץ: "דמכל שכן פריך שפיר אם אמר ר"ג דנאמנת לעניין פסול כהונה א"כ דאבא שאול למה ל".

וזה תימה, דאם אבא שאול חולק על ר"ג ופוסל לכהונה מה שייך לומר - "דאבא שאול למה ל", וכי משמיטים דעות החולקים המחמירים.

יש לציין שיש עוד תמיהות בסימן זה שבשו"ת הרמ"א זכר כתב ה"בית מאיר" (אה"ע סוף סימן ו) על תשובה זו: "זאיני יודע מי בעל הדברים כי קצת דבריו מעורבבים", וסיים - "ויש ספק איתי אם הוא בר סמכי".

2. שמא נאמר דאין הכי נמי יכלו לתרץ כך ואכן שונה סוגיא דכתובות מקידושין, ובין כך תירצו באופן אחר.

זה דוחק כיון שחילוק זה עדיף על תירוץ הגמ':

שהרי תירוץ הגמ' הוא דאבא שאול מכשיר אפילו ברוב פסולים וזהו חידושו ולכן לא שנאו רבי במשנה יחד עם ר"ג.

אבל כבר הקשו שם תוס' ושאר ראשונים - הרי באמת גם ר"ג מכשיר ברוב פסולים ואין זה חידוש של אבא שאול. ותרצו, שאכן כך הוא אלא שדעת אבא שאול מפורשת במשנה ואילו דעת ר"ג אינה מבוררת במשנה עצמה רק בדברי האמוראים, ולכן לרבי עורך המשנה יש הצדקה לשנות בנפרד את דברי ר"ג ואבא שאול.

א"כ לפי"ז זהו תירוץ קלוש דאין הבדל באמת בין אבא שאול לר"ג, ואם כדברינו שאבא שאול מכשיר רק לקהל ופוסל לכהונה ור"ג מכשיר גם לכהונה, הרי חילוק זה עדיף בוודאי ומדוע לא תירצו כן בגמ'.

3. רש"י בקידושין שם (ד"ה "חדא להכשיר") כתב, דלעומת ר"ג שלא האמינה להכשיר העובר, שאם בת היא לא תינשא לכהן, אבא שאול לעומתו מכשיר אף בבתה, דהא מתניתין אף בוולד קאי שהוא שתוקי.

בהגהות ר"ש מדעסוי (בש"ס וילנא) כתב על רש"י: "תמוה דהא גם לישראל לא תינשא". ואני תמה יותר - דהא גם בן לא ישא ומדוע כתב בת. והרי הדברים מעורבבים ממש: דסמך בת לוולד וסמך הכשר או פסול לכהונה לשתוקי שהוא פסול לקהל. וא"כ במאי עסקינן בפסול כהונה או פסול קהל.

אלא נראה דסבר רש"י דדינם שווה לגמרי ואין לחלק ביניהם. המחמיר מחמיר בשניהם והמקל מקל בשניהם, לכן לא דייקו בסוגיות דר' יהושע הזכיר ממזר ור' יוחנן הזכיר בתה²⁰.

"המקנה" כתב על רש"י הנ"ל, דמה שכתב פסול לכהונה הוא רק בגלל שמדובר ברוב פסולים ורוב פסולים לקהל כלומר רוב ממזרים הוא דבר שאינו שכיח, לעומת פסולי כהונה - דנולדת מנכרי פסולה לכהונה ורוב נכרים הוא דבר שכיח, אבל אין הבדל ביניהם להלכה.

לכאורה קשה הרי בדף יג, א על רישא דמתניתין אמרו דלר' יהושע מעלה עשו ביוחסין. והראשונים ביארו בזה ביאורים שונים ודווקא רש"י ביאר דיוחסין כאן היינו כהונה וא"כ לרש"י אין הדין שווה ובכהונה החמירו יותר מבאשת ישראל.

וי"ל דחילוק זה הוא באשה אבל בוולד אין חילוק, דהרי מצאנו גם בשתוקי פסול קהל דמעלה עשו ביוחסין להלן טו, א וכן בקידושין עג, א.

◀ הסברא

א. תקנת חכמים.

המשל"מ (איסור"ב טו, יא) כתב דנראה דנאמנות האם להכשיר את הוולד אינו מן הדין אלא מתקנ"ח כדין נאמנות חיה (קידושין עג, ב).

לפי"ז אין חילוק בין קהל לכהונה.

א"כ נפרש דר"י סבר שתקנו להאמין האם ולא עשו מעלה ביוחסין ור"א סבר דעשו מעלה ביוחסין ולא האמינוה.

ב. עדות.

המגיד משנה ע"פ תורת הלוי.

20. בחדושי הרא"ה (יד, א ד"ה "אלא") כתב דלר' אלעזר פסל רק בת לכהונה וכן תרא"ש שהובא לעיל. אפשר שגם רש"י סבר כך ומה שכתבנו שאין לחלק בין קהל לכהונה זה נכון בדעת ר' יוחנן ור' יהושע. כלומר, אבא שאול ור"ג אליבא דר' יוחנן הכשירו לקהל ולכהונה. ר' יהושע פסל לקהל ולכהונה. ר' אלעזר בדעת ר"ג פסל רק לכהונה.

לעומת הש"ש הנ"ל שכתב ע"פ המ"מ דיותר קשה להכשיר לכהונה, כתב תורת הלוי (סימן נא) דיותר קל להכשיר האשה ובתה לכהונה מלהכשיר ממזר. כיוון שיש חילוק בין עדות על פסול הגוף לבין עדות על דבר מקרי, כמ"ש הש"ש בעצמו במקום אחר (ו, טו). ממזר או חלל הוא דבר עצמי, פסול הגוף, והראיה דבניו לעולם ממזרים או חללים. אבל זונה הוא פסול מקרי, והראיה דזונה שנשאת לישראל בתה כשרה לכהונה. ואם היה הפסול בגופה היה וולדה כמות. לכן באשה די בעד אחד וזה מועיל גם לבת שנולדה ממקרה זה²¹. אבל בממזר צריך ב' עדים. אמנם כיון שספק ממזר מותר מן התורה ורק חכמים עשו מעלה להחמיר ולאוסרו, כתב המ"מ דהאמינוה חכמים בשל דבריהם²².

לפי"ז נפרש דר"י סבר שנאמנת על הוולד להכשיר לקהל ולכהונה ור"א סבר דעשו מעלה ביוחסין לפסול לקהל ולכהונה.

ג. חזקת האם מועילה לוולד.

אפשר לפרש דלכ"ע עשו מעלה ביוחסין לקהל ולכהונה במקום שאין חזקה, ונחלקו ר"י ור"א אם חזקת האם מועילה לוולד או לא וכדלעיל וממילא אם כשר לקהל ולכהונה או לא²³.

חומרת כוהנים בממזרות

א. שמא נבאר בדרך שלישית.

כאמור לעיל לשון הברייתא שבבבלי כתובות (יג, ב): "אבל עדות אשה בבתה דברי הכל הוולד שתוקי", פתחה בבת בפסול כהונה וסיימה בשתוקי בפסול קהל.

לעיל העלנו שתי דרכים ליישב: בתה לאו דווקא ובפסול קהל עסקינן, או שתוקי לאו דווקא ובפסול כהונה עסקינן.

21. זה חידוש. דהש"ש חילק בין פסול הגוף בתולדה לפסול שנתהוה במקרה. ולפי"ז על האשה אכן די בעד אחד אבל על בתה צריך ב' עדים. ותורת הלוי הוסיף דגם פסול בתה נחשב דבר מקרי. וזה קשה, הרי הבת פסולה לכהן תיכף משנולדה וא"כ זהו פסול בתולדה כחלל, וי"ל דס"ר אינה כחלל דפסול חללות נמשך וגם בנו חלל אחריו ואילו בת הזונה שנשאת לישראל זרעה כשר לכהונה וא"כ פסולה אינו דבר עצמי.

בחיידושי ר"ש שקאפ (סימן יד) כתב בדומה לחילוק הש"ש בסגנון אחר אבל לא קיבל דברי המ"מ בממזר.

22. גם רעק"א (תש' מכת"י סימן פ"ד פ"ה) כתב בדעת המ"מ דגם לכהונה הבת כשרה ולא רק לקהל, דלא כהבנת הש"ש.

23. ע"פ הרא"ה ותרא"ש דלעיל י"ל בכל ג' הסברות שהובאו שלר' אלעזר רק לכהונה עשו מעלה ביוחסין.

שמה נאמר בתה דווקא ושתוקי דווקא ורק הכהנים עשו מעלה בעצמם לחשוש לממזרות. למשל במקום שאין בו אפילו נכרי אחד ולא חלל אחד ורק ישראל ומיעוט ממזרים והישראלים סמכו על טענת ברי של האם ועל חזקת האם המועילה לבתה והוולד כשר לקהל. והכהנים החמירו לעשות מעלה לחשוש לממזרות ולא לסמוך. ועוד שהחמירו רק בבנות שכך הן חומרות הכהנים מן התורה דלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים.

ב. שמה נאמר היכן מצאנו כדבר הזה.

יש לומר דמצינו כעין זה דבמשנה קידושין עו, א: "הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה", ורש"י פירש: "לממזרות". א"כ לדבריו נראה דהמשנה הנ"ל מדברת בישראל הנושא אשה כהנת וכו'. אבל תוס' שם ביארו דבפסול חללות עסקינן ומדובר בכהן שנושא כהנת. אמנם המשנה ממשיכה ומבארת שהכהן בודק גם אשה לווייה וישראלית והרי לא שייך בה חללות אלא אגב בדיקה דחללות בודק הכהן גם ממזרות.

אם כן מצאנו חשש ממזרות שישראל לא בודקים אותו רק הכהנים. וכן בודקים אותו רק בבת רק בנשים ולא באנשים.

ג. בדרך זו אפשר לבאר סוגיית הבבלי בכתובות דהאמוראים נקטו בת אל"פ שבמשנה נקטו מעוברת למזמר ואין סתירה. וכן הירושלמי שם דר' אלעזר פתח בשתוקי והמשיך באלמנת עיסה.

ד. לדברינו מצאנו ג' מעלות ביוחסין:

1. מעלה בחשש ממזרות לישראל (וכהנים). קידושין עג, א.
 2. מעלה בחשש ממזרות לכהנים בלבד. כתובות הנ"ל - היתה מעוברת.
 3. מעלה בחשש זונה וחללה לכהנים. כתובות הנ"ל - ראוה מדברת לדעת ר' יהושע וכן אלמנת עיסה (דף יד) לדעת ר"ג.
 - ה. אבל בסוגיא דקידושין עדיין קשה - שהרי שתוקי ואסופי דקידושין הוא חשש ממזרים לכל ישראל ולא רק לכהנים ועליהם דיבר אבא שאול שם ואת דבריו השוו לסוגיא דכתובות לר"ג ולאמוראים.
- לכן יש לדחות דרך זו.

סוגיות נוספות

מעשה דארוס וארוסתו

בסוגיא זו נמצאת הכרעת ההלכה במח' התנאים.

האם אפשר להשליך מן ההכרעה על פרשנות הסוגיא שקדמה לה.

נעיין בסוגיא.

"ההוא ארוס וארוסתו דאתו לקמיה דר' יוסף היא אמרה מיניה וכו'".

האם ראוה שנבעלה ולא הכירו הבועל ואמרה לארוס נבעלתי, או ראוה מעוברת ואמרה מארוס נתעברתי.

האם דנו על היתר הארוסה לארוס הכהן או על כשרות הולד שנולד.

במסקנת הסוגיא - הא כדיעבד דמי.

נסתפקו ראשונים ונחלקו ראשונים בביאור הדברים:

א. רמב"ן בראש דבריו - ענין הארוסה נחשב דיעבד. ענין הוולד נחשב לכתחילה.

ב. רמב"ן בסוף דבריו - ענין הוולד נחשב דיעבד. ענין הארוסה נחשב לכתחילה.

ג. ראב"ד שהובא בר"ן - ענין שניהם הארוסה והוולד נחשב דיעבד.

א"כ דנו גם על הוולד.

בפסולו של הוולד האם מדובר על פסול קהל לישראל או רק על פסול לכהונה.

נעיין בדבר.

הדיעבד שביחס לוולד נתפרש בב' דרכים:

א. רשב"א - "אם באת לפסול העובר ... אתה מזהמה בפני הבעל ואף הוא אינו מקיימה והלכך אף לגבי וולד כדיעבד דמי".

ב. רמב"ן - "כיון שהוולד פסול מלבוא בקהל כדיעבד דמי".

לכאורה יש נפ"מ בין ב' הטעמים הנ"ל: לטעם הרשב"א אפי' אם נפסול הוולד רק לישראל או רק לכהונה ס"ס אתה מזהמה בפני בעלה וא"כ צריך להתיר הוולד לגמרי. ואילו לטעם הרמב"ן אם רק נתיר הוולד לישראל כבר אין כאן מצב של דיעבד ואין צורך להתירו גם לכהונה.

בדבר זה נחלקו האחרונים. הב"ש (אה"ע ו ס"ק לא) התיר הבת גם לכהונה וכן סבר מהרשי"ק (השואל בשו"ת רמ"א סימן כג) וכן נראה מתוס' יו"ט למשנה בכתובות.

המכשירים הנ"ל ודאי סברו כרש"י דר"ג ור' יוחנן הכשירו גם לכהונה ולא רק לקהל, שהרי לא יתכן שבכל הסוגיא כר"ע פסלו לכהונה ומסקנת ר' יוסף שבא רק להכריע בין הדעות תהיה להכשיר לכהונה.

ר' אלעזר אמנם סבר דגם ר"ג פסל את הבת אבל ר' יוסף כאן לא סבר כר' אלעזר אלא כר' יוחנן, דלא רק אבא שאול בקידושין מכשיר את הוולד אלא גם ר"ג בכתובות.

אבל לא רק המכשירים סברו כרש"י אלא גם הרמ"א (סימן כד הנ"ל) שפסל את הבת לכהונה כתב הטעם משום דלכתחילה בעינן תרי רובי, כלומר, דר"ג הכשיר הבת לכהונה ודלא כהש"ש וזה מפורש שם ברמ"א, אלא ששמואל ור' יוסף לא פסקו כר"ג במצב של לכתחילה.

אכן בדעת אבא שאול כתב הרמ"א הנ"ל דאבא שאול הכשיר רק לקהל ולא לכהונה (וכבר הערנו ע"ז לעיל)

מצא תינוק מושלך

הסוגיא בדף טו, א ודאי עסקה בפסול קהל כשאין עדות של אמו ובזה עשו מעלה ביוחסין לא להכשירו ברוב כשרים אלא רק בתרי רובי.

בעמ' ב שם תנן: "מצא בה תינוק מושלך ... אמר רב ליוחסין לא", ופירש רש"י - "דאם בת היא אסורה לכהן". ולא פירש בחשש פסול קהל.

מכאן חידש ה"נודע ביהודה" (קמא אה"ע סימן ו) הלכה וחלקו עליו אחרונים. (ע' אוצר הפוסקים לאה"ע כרך א עמ' צט). צ"ע איך יבארו החולקים הללו את דברי רש"י הנ"ל.

ושמא י"ל, מתוך שהמשנה הנ"ל הזכירה רק ישראל או נכרי ולא הזכירה ממזר משמע שמדובר בעיר שאין בה אפי' ממזר אחד אלא רק ישראל ונכרים. ויש להאריך ואכ"מ.